

Добровољно пензијско осигурање – трећи стуб пензијског осигурања

Др Мирослава Грујић Калкан*

УВОД

Добровољно осигурање омогућује запосленима додатна примања за сигурнију будућност уз мале додатне трошкове. Додатна пензија која се може остварити по овом основу није занемарива у времену када класични пензијски фондови послују под све већим оптерећењима. Ово је веома повољан облик штедње за запослене којима је остало 10–15 година до пензије, јер се законски подстицаји реализују у релативно кратком периоду.

У тренутном систему међугенерациске солидарности сав новац који радник уплаћује кроз доприносе за пензијско-инвалидско осигурање намијењен је за текућу потрошњу и исплату пензија. Потреба за развојем другог и трећег стуба пензијског осигурања, тј. уговарање личне пензије сваког радника, неупитна је. Предност добровољног осигурања је у томе што ће радник након одласка у пензију, уз редовну пензију коју ће примати из државног Фонда ПИО, сада примати и своју личну пензију коју је штедио само за себе.

Сама идеја добровољног пензијског фонда није новост – овакав вид штедње у развијеним европским земљама постоји већ одавно, а сада је доступан и у Републици Српској. Запослени на овај начин преузимају одговорност за себе, осигуравајући приходе у старости. Послодавци им у томе могу помоћи. Предност представљају пореске олакшице, а за послодавце је ово и могућност додатног стимулисања запослених.

Додатно пензијско осигурање представља надоградњу обавезног осигурања и омогућава виши стандард и већу социјалну сигурност у трећој доби живота. Живимо у несигурном времену, па је свака свјесна одлука планирања расподјеле личног дохотка пожељна и одлика друштвено одговорног понашања.

1. ПЕНЗИЈСКИ СИСТЕМ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ – АКТУЕЛНО СТАЊЕ

Законом о пензијском и инвалидском осигурању Републике Српске уређује се обавезно пензијско и инвалидско осигурање на основу међугенерациске солидарности, односно обавезно осигурање и добровољно пензијско и инвалидско осигурање за лица која нису обавезно осигурана по овом закону, као и права и обавезе на основу тих осигурања.

Обавезним и добровољним осигурањем, на начелима узајамности и солидарности, осигураницима се обезбјеђују права у случају старости и инвалидности, а у случају смрти осигураника, односно корисника пензије, право се обезбјеђује члановима њихових породица. Обим права зависи од дужине пензијског стажа осигураника и висине плата и основица осигурања на које је плаћен допринос за пензијско и инвалидско осигурање.

Осигураник је лице осигурано на обавезно пензијско и инвалидско осигурање и лице осигурано на добровољно пензијско и инвалидско осигурање.

Права из пензијског и инвалидског осигурања су:

- за случај старости – старосна пензија,
- за случај инвалидности – распоређивање на друго радно мјесто, преквалификација или доквалификација, новчане накнаде у вези са смањеном радном способношћу, инвалидска пензија, и
- за случај смрти осигураника, односно корисника старосне или инвалидске пензије – породична пензија.

Право на пензију се обезбјеђује након престанка осигурања.

Пензијски систем у Републици Српској до сада је искључиво функционисао на систему текућег финансирања, који се још назива систем „међугенерациске солидарности” или први стуб пензионог система. Уплате доприноса на

* Пореска управа Републике Српске, e-mail: pjsokolac@poreskaupravs.org

¹ Закон о пензијском и инвалидском осигурању („Службени гласник Републике Српске”, број: 134/11, 82/13, 96/13, 103/15, 111/21, 15/22, 132/22, 43/23)

плате постојећих радника финансирају тренутне исплате постојећим пензионерима. За ефикасно функционисање обавезног државног пензијског осигурања потребан је однос радника на чије се плате плаћају доприноси и пензионера од око 3,5 : 1. У овом тренутку, у Републици Српској скоро да свега један радник ради за једног пензионера (тренутни подаци фонда ПИО говоре да је тај однос 1,18 : 1 у корист радника). Како би се функционисање постојећег система олакшало на начин да се смањи притисак на исплату пензија, јавила се потреба за увођењем додатних стубова пензијског осигурања.

Други стуб пензијског осигурања настаје као последица свеобухватне реформе пензијског система. Функционише на начин да се дио обавезних доприноса постојећих запослених преусмјерава на њихове индивидуалне рачуне у обавезним пензијским фондовима. Транзициони трошак преласка са искључиво првог стуба на постојање првог и другог стуба је изузетно велики. Утицао би на смањење уплата доприноса за постојеће пензионере, који пензије примају из првог стуба, што би (узимајући у обзир тренутну економску ситуацију) довело до неодрживости овог система.

Развијене економије су прије више деценија прешле на овај систем финансирања пензија, док су земље у окружењу имале различите приступе. Неке су се одлучиле на други стуб (примјер Хрватске) и на тај начин акумулирале значајна средства на индивидуалним рачунима будућих пензионера. Због трошкова које би овај прелазак изазвао за постојеће пензионере, већина земаља у окружењу, па и Република Српска, остала је само на првом и увођењу могућности трећег, добровољног стуба пензијског осигурања.

2. ДОБРОВОЉНО ПЕНЗИЈСКО ОСИГУРАЊЕ

Трећи стуб пензијског осигурања представља додатне уплате за пензијско осигурање, које могу бити извршене од стране послодаваца, синдиката, удружења или запослених појединачно. Добровољни пензијски фондови представљају добровољну компоненту пензијског система. Штедња у добровољним пензијским фондовима базирана је на добровољности чланова, те не постоји законска обавеза уплате пензијских доприноса у ове фондове.

Уплате у трећи стуб акумулирају се на личном рачуну сваког члана фонда, те исплате зависе искључиво од уплаћених износа од стране чланова фонда, дужине периода акумулације и приноса остварених на та средства. Уплате у трећи стуб су добровољне, флексибилне како износом тако и периодом уплате и представљају личну имовину члана фонда. Додатно, држава пореским олакшицама стимулише послодавце да уплаћују за додатну пензију.

Добровољни пензијски фонд организује се ради прикупљања новчаних средстава добровољном уплатом пензијског доприноса од обвезника уплате и улагања тих средстава

ради повећања вриједности имовине добровољног пензијског фонда. Добровољним пензијским фондом управља друштво за управљање. Чланови добровољног пензијског фонда су власници добровољног пензијског фонда. Имовина добровољног пензијског фонда у потпуности је одвојена од имовине друштва за управљање које управља тим фондом. Исто лице може бити члан једног или више добровољних пензијских фондова.

Добровољни пензијски фонд може бити организован као отворени и затворени. Отворени добровољни пензијски фонд прихвата захтјев за чланство од домаћег или страног пунољетног физичког лица које има интерес за учлањење у отворени добровољни пензијски фонд. Затворени добровољни пензијски фонд прихвата захтјеве за чланство само од лица која су запослена код послодавца или су чланови синдиката или другог удружења самосталних дјелатности.

Имовина добровољног пензијског фонда која се улаже ради повећања укупног приноса искључиво је у корист чланова добровољног пензијског фонда, а у складу са сљедећим начелима:²

- начело сигурности имовине добровољног пензијског фонда,
- начело диверсификације портфеља,
- начело ликвидности и
- начело профитабилности.

Члан добровољног пензијског фонда постаје се закључењем уговора о чланству, којим се друштво за управљање обавезује да за рачун члана добровољног пензијског фонда улаже новчана средства прикупљена по основу пензијског доприноса у добровољни пензијски фонд и да омогући повлачење акумулираних средстава у складу са законом. Члан добровољног пензијског фонда обавезује се да плаћа пензијски допринос и накнаде друштву за управљање и сноси друге трошкове. Уговор о чланству се закључује у стандардизованом писаном облику за све чланове, који најмање садржи: име, односно пословно име обвезника уплате, минимални износ пензијског доприноса и датум учлањења. Друштво за управљање дужно је да води индивидуалне рачуне чланова добровољног пензијског фонда.

3. ПРЕДНОСТИ ШТЕДЊЕ ЗА ДОБРОВОЉНУ ПЕНЗИЈУ

Члан добровољног пензијског фонда може бити свако пунољетно физичко лице, домаће или страног, без обзира на године, здравствено стање и радни однос. Члан фонда не мора бити и лице које уплаћује допринос. Уговор о чланству, без обзира на то ко је обвезник уплате, искључиво потписује члан фонда.

Поред индивидуалног чланства на основу личних уплата, запослени могу остварити чланство у добровољном

² Закон о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима („Службени гласник Републике Српске”, број: 13/09, 107/19)

Пензијског плана Владе Републике Српске³ за све запослене чије се плате финансирају из буџета Републике Српске. Од 1. јануара 2020. године сви радници који примају плату из буџета Републике Српске могу и да добровољно штеде за додатну пензију тако што им Влада РС додатно уплаћује 20 КМ мјесечно, а тај износ не утиче на њихова постојећа

примања. Свако од запослених, ако то жели, у складу са могућностима, може и да увећа износ уплате на лични рачун у ЕПФ-у.

Образац на основу којег се исказује висина индивидуалне доплате у добровољном пензијском фонду изгледа овако:

ЗА ПОСЛОДАВЦА

ДОПЛАТНА ИЗЈАВА

Подаци о подносиоцу изјаве – члану пензијског плана

Име и презиме	
Адреса пребивалишта	
ЈМБ	
Контакт телефон	
E-mail	

Подаци о обвезнику уплате

Назив – пословно име	
----------------------	--

Изјављујем да дајем одобрење организатору пензијског плана да може, без додатних сагласности и одобрења, за мој рачун од моје БРУТО плате обуставити износ од _____ КМ за уплату дијела пензијског доприноса, у складу са важећим прописима, и да, заједно са износом добровољног пензијског доприноса који уплаћује из сопствених средстава, мјесечно уплаћује на рачун Европског добровољног пензијског фонда који је отворен код Кастоди банке, све на основу Уговора о организовању пензијског плана. Уколико укупан износ пензијског доприноса прелази износ од 100,00 КМ, дајем одобрење организатору пензијског плана да може, без додатних сагласности и одобрења, за мој рачун од моје плате након опрезивања, обуставити износ који представља разлику између укупног износа пензијског доприноса и 100,00 КМ. Ова изјава се не може користити у друге сврхе, осим наведене, и доставља се организатору пензијског плана – послодавцу.

Датум потписивања изјаве	
Мјесто потписивања изјаве	
Потпис подносиоца изјаве	

Постоји више мотива којима се послодавци руководе приликом доношења одлуке да на овај начин стимулишу своје запослене, а најважнији су пореске олакшице, додатно награђивање запослених, корпоративна друштвена одговорност и повећање конкурентности послодаваца. На овај начин послодавци обезбјеђују својим запосленима сигурност и након периода запослења обезбјеђивањем додатне пензије, док у исто вријеме повећавају мотивацију и лојалност код запослених и истовремено постају привлачнији послодавац за нове запослене.

Сходно одредбама Закона о порезу на доходак³, порез на доходак се не плаћа на износ уплаћеног пензијског доприноса за добровољно пензијско осигурање до 1.200 КМ годишње, у складу са законом којим се уређују добровољни пензијски фондови и пензијски планови у Републици Српској. Такође,

сходно одредбама Закона о доприносима⁴, доприноси се не плаћају на приходе који не представљају доходак или који су ослобођени плаћања пореза на доходак у смислу закона којим се уређује порез на доходак.

У табели која слиједи приказана су три примјера:

1. примјер – када само послодавац уплаћује допринос у Фонд – на свој терет, не смањујући плату раднику,
2. примјер – када послодавац уплаћује допринос у Фонд у име и на терет запосленог смањујући бруто плату (и дио нето плате), и
3. примјер – (комбинација) када послодавац уплаћује допринос у Фонд – на свој терет, не смањујући плату раднику и истовремено радник уплаћује допринос смањујући своју бруто плату (и дио нето плате).

³ „Службени гласник РС”, број: 60/15, 05/16, 66/18, 105/19, 123/20, 49/21, 119/21, 56/22 и 112/23

⁴ „Службени гласник РС”, број: 114/17, 112/19, 49/21, 119/21, 56/22, 132/22 и 112/23

Елементи обрачуна	Начин уплате доприноса		
	1. Само послодавац	2. Само послодавац у име радника	3. Комбиновано
Бруто плата радника прије уплате у ЕПФ	1.620,37	1.620,37	1.620,37
Уплата послодавца у ЕПФ	100,00	-	50,00
Укупан трошак послодавца	100,00	-	50,00
Бруто трошак послодавца са уплатом у ЕПФ	1.720,37	1.620,37	1.670,37
Издавање радника од бруто плате за ЕПФ	-	100,00	50,00
Укупна уплата у ЕПФ	100,00	100,00	100,00
Бруто плата основица за обрачун доприноса	1.620,37	1.520,37	1.570,37
Укупни доприноси	502,31	471,31	486,81
Лични одбитак – умањење пореске основице	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Основица пореза на доходак без пореске картице	620,37	520,37	570,37
Порез на доходак без пореске картице	49,63	41,63	45,63
Плата за исплату раднику на текући рачун	1.068,43	1.007,43	1.037,93
Допринос у ЕПФ	100,00	100,00	100,00
Умањење исплате због ЕПФ	-	- 61,00	- 30,50

Из првог примјера се може видјети да је послодавац за запосленог уплатио износ од 100,00 КМ у Фонд, не смањујући нето плату радника. По основу ове уплате, послодавац нема никаквог додатног трошка у смислу пореза и доприноса.

У другом примјеру, послодавац је договорио са радником да ће у његово име уплаћивати допринос у Фонд у износу од 100,00 КМ мјесечно, на начин да се не мијења издатак послодавца због уплате пензијског доприноса у Фонд. У овом примјеру, доходак од личних примања је већи за 39,00 КМ, а нето плата радника је мања за 61,00 КМ због уплате 100,00 КМ у Фонд, али не за и 100,00 КМ колико је уплаћено, због чињенице да се порез на доходак (самим тим и обавезни доприноси) не плаћа на износ уплаћеног пензијског доприноса за добровољно пензијско осигурање до 100 КМ мјесечно.

Трећи примјер представља комбинацију претходна два случаја. Послодавац је закључио уговор о организовању пензијског плана, у склопу којег запослени може потписати посебну изјаву којом даје послодавцу сагласност да у његово име уплаћује допринос у Фонд из бруто плате. Послодавац се обавезује да ће у име радника уплаћивати допринос у Фонд у износу од 100,00 КМ мјесечно, на начин да износ од 50,00 КМ пензијског доприноса (колики је и укупан издатак послодавца) уплаћује из сопствених средстава, док преосталих 50,00 КМ не мијења издатак послодавца због уплате пензијског доприноса у Фонд, већ је тај износ одређујење радника за премирање сопствене штедње. У конкретном случају, доходак од личних примања је већи за 19,50 КМ, а нето плата радника је мања за 30,50 КМ због уплате 50,00 КМ у Фонд, али не и за 50,00 КМ колико се још уплаћује, због чињенице да се порез на доходак (самим тим и обавезни доприноси) не плаћа на износ уплаћеног пензијског доприноса за добровољно пензијско осигурање

до 100 КМ мјесечно.

Поред наведених комбинација уплате доприноса у Фонд, након искоришћења пореских олакшица – мјесечних уплата до 100,00 КМ, запослени (физичко лице) може сам, из свог (нето) дохотка, уплаћивати пензијски допринос у Фонд. У том случају, на његовом индивидуалном рачуну у добровољном пензијском фонду ће бити евидентирано тачно колико је и уплатио, без било каквих „припадајућих” пореза и доприноса.

4. ОЧЕКИВАНИ АКУМУЛИРАНИ ИЗНОСИ СРЕДСТАВА

Сваком члану фонда Друштво за управљање добровољним пензијским фондом гарантује износ од 50% свих нето извршених уплата (уплата у Фонд умањених за улазну провизију). Уз тај износ, Друштво гарантује да ће исти бити увећан за гарантовани годишњи принос који износи 0,10%. Износ гарантованих средстава на индивидуалном рачуну члана Фонда ће зависити од дужине периода улагања у Фонд, висине уплата, као и броја уплата и броја исплата из Фонда. Износ гарантованих средстава за сваког члана Фонда се утврђује сваке године на дан 31. 12. у сврху финансијског извјештавања Друштва и у тренутку подношења захтјева за располагање и повлачење средстава члана Фонда. Члан Фонда преузима ризик улагања изнад гарантованог износа обрачунатог на претходно наведени начин.

У табели која слиједи приказани су очекивани акумулирани износи средстава, рађени на бази претпоставке 1% годишњег приноса, након свих трошкова пословања добровољног пензијског фонда:

Период штедње у годинама	Уплата у КМ	Средства у КМ	Програмирана исплата (10 г.) у КМ на износе преко 5.000 КМ	Програмирана исплата (20 г.) у КМ на износе преко 5.000 КМ
10	20,00	2.484,49	-	-
20	20,00	5.208,17	43,40	21,70
30	20,00	8.227,94	68,57	34,28
40	20,00	11.563,83	96,37	48,18
10	50,00	6.186,23	51,55	25,78
20	50,00	13.020,42	108,50	54,25
30	50,00	20.569,85	171,42	85,71
40	50,00	28.909,57	240,91	120,46
10	100,00	12.372,46	103,10	51,55
20	100,00	26.040,85	217,01	108,50
30	100,00	41.139,70	342,83	171,42
40	100,00	57.819,15	481,83	240,91

5. ПРАВО РАСПОЛАГАЊА НОВЦЕМ

Члан Фонда стиче право на повлачење и располагање акумулисаним средствима са навршених 58 година живота, без обзира на период акумулисања средстава, односно са навршене 53 године живота и најмање пет година акумулисања у континуитету или 60 мјесечних уплата у периоду акумулисања средстава.

Изузетно, право на повлачење и располагање акумулисаним средствима може се остварити и прије него што се оствари било који услов из претходног става:

- у случају ванредних трошкова лијечења, који се не исплаћују у складу са прописима о обавезном здравственом осигурању на терет Фонда здравственог осигурања Републике Српске,
- у случају трајне неспособности за рад која је утврђена у складу са прописима о обавезном пензијском и инвалидском осигурању.

Повлачење и располагање акумулисаним средствима члан Фонда мора започети најкасније са навршених 70 година живота. У случају смрти члана Фонда, и у периоду уплате и у периоду исплате, средства на његовом рачуну преносе се лицу које је члан именован Уговором о чланству или посебном изјавом, а уколико није одређено лице за насљеђивање поступа се у складу са Законом о насљеђивању.

Акумулирана средства могу се повући једнократном исплатом, програмираном исплатом, куповином ануитета или комбинацијом ових начина.

Ако је износ акумулираних средстава члана добровољног пензијског фонда у тренутку остваривања права на повлачење и располагање акумулираним средствима мањи од износа који одреди Агенција за осигурање Републике Српске (тренутно 5.000 КМ), укупан износ мора бити једнократно исплаћен.

Програмиране исплате врше се на основу уговора који се закључује између члана добровољног пензијског фонда и

друштва за управљање у стандардизованом облику који прописује Агенција. Програмирана исплата престаје када се исплати целокупан износ који је акумулиран на рачуну члана добровољног пензијског фонда. Агенција за осигурање може посебним прописом детаљније регулисати програмиране исплате.

Повлачењем и располагањем акумулираним средствима куповином ануитета, друштво за управљање, по налогу и за рачун члана добровољног пензијског фонда, врши пренос средстава члана добровољног пензијског фонда у друштво за осигурање и купује ануитет.

Уговор о чланству се редовно раскида:

- једнократном исплатом, осим уколико члан Фонда настави са уплатама;
- програмираном исплатом, након повлачења целокупних акумулираних средстава, осим уколико члан Фонда настави са уплатама;
- преносом средстава са индивидуалног рачуна у други фонд, осим у случају преноса дијела средстава;
- у случају смрти члана Фонда – у том случају, средства на рачуну члана Фонда се преносе у складу са подацима наведеним у овом уговору или посебном изјавом, или на основу закона о насљеђивању.

Друштво је дужно да једном годишње, а најкасније до 31. марта текуће године за претходну годину, достави сваком члану Фонда извод са стањем на његовом индивидуалном рачуну на посљедњи дан претходне године, односно обавјештење о:

- датумима, износима и врсти трансакција на индивидуалном рачуну,
- броју инвестиционих јединица у власништву члана Фонда и њиховој појединачној вриједности у моменту уплате/ исплате пензијског доприноса,
- накнадама за услуге исплаћеним са рачуна члана Фонда и

- вриједности имовине Фонда на посљедњи дан претходне године.

Друштво је дужно да члану Фонда, на његов захтјев, достави обавјештење у року од 7 (седам) дана од дана подношења захтјева.

ЗАКЉУЧАК

Дугорочна финансијска одрживост пензијског система Републике Српске је угрожена. У кратком и средњем року побољшање се може обезбиједити убрзанијим привредним растом, повећањем запослености и зарада, већим обухватом осигурања, спречавањем пријевременог пензионисања, смањењем сиве економије, побољшањем фискалне дисциплине, тј. наплате доприноса. Ипак, у дугом року превладава утицај негативних демографских тенденција. Размјере старења и смањења броја становништва Републике Српске изискују хитне реформе пензијског система.

Заједнички проблем региона па и цијеле Европе је да земље имају изразито старо становништво. Европа стари и суочава се са сличним проблемима стуба као и ми. Просјек Еврозоне што се тиче односа запослених и пензионера је 1,62 (далеко од пожељних 3,5 : 1). Међутим, развијене економије су одавно прешле на систем финансирања пензија у којем постоји други, и још битније – трећи стуб, с циљем да се олакша функционисање постојећег система на начин да се смањи притисак на исплату пензија.

Други стуб пензијског осигурања функционише на начин да се дио обавезних доприноса постојећих запослених преусмјерава на њихове индивидуалне рачуне у обавезним пензијским фондовима. Транзициони трошак преласка са искључиво првог стуба на постојање првог и другог стуба је изузетно велики и утицао би на смањење уплата доприноса за постојеће пензионере, који пензије примају из првог стуба, што би довело до неодрживости овог система.

Трећи стуб пензијског осигурања представља додатне уплате за пензијско осигурање у добровољне пензијске фондове. Штедња у добровољним пензијским фондовима базирана је на добровољности чланова, те не постоји законска обавеза уплате пензијских доприноса у ове фондове.

Добровољни пензијски фондови послују на принципу колективног инвестирања и капитализације средстава (прикупљање и инвестирање пензијских доприноса ради очувања и увећања њихове вриједности) уплаћених на индивидуалне рачуне грађана – чланова фонда. То су институционални инвеститори који обезбјеђују појединцима сигурност и стабилност прихода послје окончања радног вијека.

Оснивањем Европског добровољног пензијског фонда 2017. године грађани у Републици Српској су добили могућност да уплате на личне рачуне касније користе као додатну пензију. На овај начин, осим првог стуба пензијског осигурања – обавезног државног пензијског осигурања, у Републици Српској су испуњени услови за функционисање и трећег стуба – добровољног допунског пензијског осигурања, који представља интегрални дио свеобухватне стратегије реформе пензијског система Републике Српске. На основу Закона о доприносима послодавци су ослобођени од плаћања пореза и доприноса за уплате на рачун запослених у добровољни пензијски фонд до износа од 1.200 КМ годишње (100 КМ мјесечно).

Постоји више мотива којима се послодавци руководе приликом доношења одлуке да на овај начин стимулишу своје запослене, а најважнији су пореске олакшице, додатно награђивање запослених, корпоративна друштвена одговорност и повећање конкурентности послодавца.

Европски добровољни пензијски фонд тренутно броји више од 43.000 чланова којима се редовно уплаћује добровољни пензијски допринос. Број активних чланова постепено и континуирано расте. Константан је и раст просјечне уплате чланова Фонда унутар оформљених пензијских планова, што указује на пораст повјерења у Европски добровољни пензијски фонд.

ИЗВОРИ

1. Закон о пензијском и инвалидском осигурању („Службени гласник Републике Српске”, број: 134/11, 82/13, 96/13, 103/15, 111/21, 15/22, 132/22, 43/23);
2. Закон о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима („Службени гласник Републике Српске”, број: 13/09, 107/19);
3. Одлука о организовању Пензијског плана Владе Републике Српске („Службени гласник Републике Српске”, број: 64/19);
4. Закон о порезу на доходак („Службени гласник РС”, број: 60/15, 05/16, 66/18, 105/19, 123/20, 49/21, 119/21 и 56/22, 112/23);
5. Закон о доприносима („Службени гласник РС”, број: 114/17, 112/19, 49/21, 119/21, 56/22, 132/22 и 112/23);
6. www.epf.ba.